

Week 2

הלכות ירושה

Estate Planning

שו"ע רע"ו, ש"ך ד'
טור אבן העזר צ"ג, צ"ד, ע"ט, קי"ב, קי"ג
פתחי חושן ירושה פרק א' אות ס"ה

לז"נ שלום פנחס בן מרדכי אליעזר ע"ה

לז"נ ויצה בת ר' שמואל זאב ע"ה

A program funded solely by the Night Seder Bais Medrash
Please contact us for sponsorship opportunities

שו"ע רע"ו ו', ש"ך ד'

ר"ש כהן ס"ב סימן קל"ו : (ד) אין
היורש' יורשין כו'. וכן אפי' הוא עלמא
אינו יכול להוציא מיד אחרי' אס הוא תחת
ידם כדאית' בתשובת מהר"ם פ' שבועות
הדיינים ומסרי"ק שורש קס"א שם וכן
ביו"ט עיירי בכס"ג דאס הוא ביד היורש
פשיטא דסובת הנא' הוא שלו וז' מוסר"מ
דכמו שאינו יכול להוריש כך אינו יכול
ליתנס פכ"ל ד"מ דהיינו אס הוא תחת
יד אחרי' א"י להוציא מידם וליתנו
לאחרי' אצל אס הוא תחת ידו יכול ליתנו
לאחרי' לחלקן למי שירצו ודו"ק :
אפי'

טולד הקטן ז (ב) אצל [ב] עובר אינו יורש אמו אס ג) ממה כשהיא מעוברת
להנחיל יורשיו מאביו (ס סוד) :

ו פ בר הקרובים בעבירה יורשים כבשרים כיצד היה לו
אח או בן ממזר ה"ז יורשכשר וכן שאר כל היורשים
ח אבל בן משפחה או עכו"ם אינו בן לדבר מהדברים
ואינו יורש כלל : הגה (ד) ו [בג] אין היורשין יורשין ד) דברים
טאין בהם [ג] ממש (הנהגות מרדכי טוף כ"ב) [כג] ש ב) אז מובח
הנאה בעלמא [כד] שאינו ממון (מהרי"ק שורש קס"א ומור"ם פדוואה סי'
ס"ה פ) :

רעז הבכור נוטל פי שנים ואיזה הוא בכור לנחלה וספק
בכור ובו ט"ו סעיפים :

א א הבכור א נוטל פי שנים בנכסי אביו ב כיצד הניח

שלחן ערוך >הרגיל< עמוד מס 310 חו"מ ג קארו, יוסף בן אפרים הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

גא) (א) נתאלמנה חייבים היורשים לזונה כתנאי כתובה ופרק נערה שנפתחה (נב:) וכי. פרק אלמנה מונת (נא:) ופרק נערה שנפתחה (נב:) במשנה ופי' כל ימי מיגר אלמנותיך כל ימי משך אלמנותיך: ופי' ש' אפילו לא נכתב בכתובה. במשנה פרק נערה שנפתחה (נא:).

אם יש אלמנה מונת מנכסי ארוסה מן האירוסין אכתוב בסמך קי"צ נס"ד (קסג. ד"ה כחז הרמב"ם): ופי' ש' ואפילו אם צוה בשעת מיתתו אל תזון אלמנתי מנכסי אין שומעין לו. כן כחז הרמב"ם בפרק י"ט מהלכות אישות (ה"ג) והוא פשוט שאין צדו להפקיע חוב שנשעבדו נכסיו לו ודוגמת זה אמרין בסוף פרק מציאת האשה (סא:) האומר אל יזנו נזמי מנכסי אין שומעין לו: ופי' ש' אבל אם התנה בשעת נישואין שלא תזון אלמנתי מנכסיו הוי תנאי שבסמך וקיים. זה פשוט ומתבאר מפלוגתא דאנשי יהודה וגליל דבסמך. והוא דפלוגתא דאנשי יהודה וגליל בסוף פרק נערה שנפתחה (נב:) תנן לא כתב לה

ואפילו אם צוה בשעת מיתתו וכו'. כ"כ הרמב"ם בפ"ט דאישות וכחז הרב המגיד שהוא נלמד מהא דאיתא סוף פרק מציאת האשה האומר אל יזנו נזמי מנכסי אין שומעין לו דהוא הדין לכל שאר תנאי כתובה עכ"ל ולפיכך כחז הרמב"ם דהוא הדין צוה אל

יירשו בניו כתובת אמן אין שומעין לו ומכל מקום קאמ קשה אמאי קאמר תלמודא טפי הכ תנאי כתובה דאל יזנו נזמי מנכסי משאר תנאי כתובה ואין לומר דנקט הכ דנזמי לאורוי דאפילו התנה כן קודם הנישואין אין שומעין לו והוא הדין בתנאי דכתובת בניו דיכרין אין שומעין לו אפילו בהתנה קודם נישואין דכיון שלא באו לעולם אי אפשר להתנות עליהם עם האשה אבל בנזומות האלמנה כיון דהתנה עם האשה עצמה בנזומותיה קודם נישואין כל תנאי שבסמך קיים דכח לא היה תנאי בית דין מה שאין כן בנזומות הכנות ובניו דיכרין דתנאי ב"ד הוא דאין שומעין לו כלל ומהאי טעמא כתב רבינו כאן לחלק בנזון האלמנה בין זנה בשעת מיתה לבין התנה בשעת נישואין הא לימא דבסמך קי"צ (קסג.) כתב רבינו אף בנזון הכנות אם התנה בשעת נישואין דהוי בכלל תנאי שבסמך וקיים וכ"כ בצ"ח בסימן ס"ט (קד.) ע"ש:

ה פליגי אנשי יהודה וגליל וכו' ופ'לוגתייהו בפתם שלא פירש וכו'. נראה דרצונו לומר שאם פירש והתנה בשעת נישואין שלא חיון אלא יתנו לה כתובה מיד או התנה שחיון ולא יתנו לה כתובה אלא לזמן שקבע כך וכן הכל לפי תנאו שהתנה עם האשה בשעת נישואין דכתב לעיל בסמך דהוי תנאי שבסמך וקיים אלא דלעיל מיירי בהתנה על תנאי בית דין שלא חיון כלל וכאן מיירי בהתנה על המנהג כגון שהוא עומד ביהודה והתנה לעשות כאנשי גליל או איפכא ונראה דמשמע ליה לרבינו הכי מדתקן גריסא לא כתב לה את תנאי יתבא נזמי וכו' כך היו אנשי ירושלים כותבין וכו' משמע דקיפא ארישא קאי דכלא כתב כלום דאם לא כן היאך תלי זה נה: כתב במדרי (כחות ס' קע-קעא) ע"ש מהר"ם (שערי פשוטא שער נ ס' ד) דהלכה כאנשי גליל ואין להביא (ראיה) ממנהג עיר שיש זה ב' או ג' שכתבו לנשותיהן שכל זמן שהיו רוצין לישב כך באלמנות חיות להחזיק בכל הנכסים דשמע מינה דנהגו כאנשי יהודה דאם לא כן מה הוצרכו לכתוב כך משום דאיכא למימר דליפות כח בעלמא כתבו כך ועי"ל דלכא הוי מה שכתבו לה כך דלכתמלה מחזיקים אותה בכל הנכסים לשאת ולתת בהם ולא כדן התלמוד דלא ידעין לה אלא כדי מזון ל' יום כל שעה מלי יום ל' יום וגם אין ראיה ממה שכתב פעמים נחתו היתומים לאלמנה הכתובה ופילקוה דשמא מרצונה היה ועוד איכא למימר מה שלא מיחו לפי שהיו סבורות דדינא הכי וכו' עכ"ל יבן:

פרישה

כחז בכתובה ומיתתו מנכסי כל ימי מיגר אלמנותה. דאי כתב כך בכתובה משמע שזה תלי הנכסיה דפרישתי: (י) תנאו ופסק רב. כל"ל ומיהו יש לישב מילת וכן שר"ל כן כאשר כתב כאן דברי אנשי יהודה כ"פ רב א"י כאשר כתבתי שגם לאנשי יהודה אי פירש וכתב כן הכל לפי תנאו כן וע"ד זה פסק רב כאנשי יהודה:

הגהות והערות

י' כ"ה בטור הגדול עם ב"י רפוסים ראשונים ובדפוס. בדפוסים אחרונים איתא, ארמלות: יא) ראה גם להלן בב"י עמוד רטו סעיף ג ס"ק ב ד"ה נשאל ה"י יהודה בן הרא"ש כו': יב) ובהגהות הב"ח שם איתא, דין זה נמצא גם בפ"ק דב"ק ועי' בתשובות מהר"ק שורש י. עכ"ל: יג) כ"ה בדפוס ראשון ובד' וירשא-ווילנא ודירהנפורט. וי' דצ"ל. אלמנותה:

ואת תנאי יתבא נזמי ומתנא מנכסי כל ימי מיגר אלמנותיך נזמי חייב מפני שהוא תנאי בית דין כך היו אנשי ירושלים כותבין ואנשי הגליל היו כותבין כאנשי ירושלים ואנשי יהודה היו כותבין עד שיראו היורשים לפי' אם רצו היורשים נותנין לה כתובה ופוטרינ אותה: ופי' ש' ופ'לוגתייהו בפתם שלא פירש אבל אם פירש הכ"כ לפי תנאו. הכי משמע מפשטא דמתני': ופי' ש' ופסק רב הלכה כאנשי יהודה ושמואל פסק כאנשי גליל. בפרק הנזכר (נד:): ופי' ש' וכתבו ר"ח ורי"ף דבמקום שיש מנהג ידוע וכו' ואם אין מנהג ידוע יעשו כשמואל. צ"ל הנו' (ר"ח בחס' שם ד"ה ושמואל, רי"ף כ:) וכן דעת הרא"ש (ס' לא) ג"כ וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהלכות אישות (ה"א). כתב הרשב"א (שו"ת המיוספות לרמב"ם ס' סד) שאלת בראובן שחלה והביאו חנוך בנו לחנוך ביתו וסיפק לרכיו

ה פליגי אנשי יהודה וגליל וכו' ופ'לוגתייהו בפתם שלא פירש וכו'. נראה דרצונו לומר שאם פירש והתנה בשעת נישואין שלא חיון אלא יתנו לה כתובה מיד או התנה שחיון ולא יתנו לה כתובה אלא לזמן שקבע כך וכן הכל לפי תנאו שהתנה עם האשה בשעת נישואין דכתב לעיל בסמך דהוי תנאי שבסמך וקיים אלא דלעיל מיירי בהתנה על תנאי בית דין שלא חיון כלל וכאן מיירי בהתנה על המנהג כגון שהוא עומד ביהודה והתנה לעשות כאנשי גליל או איפכא ונראה דמשמע ליה לרבינו הכי מדתקן גריסא לא כתב לה את תנאי יתבא נזמי וכו' כך היו אנשי ירושלים כותבין וכו' משמע דקיפא ארישא קאי דכלא כתב כלום דאם לא כן היאך תלי זה נה: כתב במדרי (כחות ס' קע-קעא) ע"ש מהר"ם (שערי פשוטא שער נ ס' ד) דהלכה כאנשי גליל ואין להביא (ראיה) ממנהג עיר שיש זה ב' או ג' שכתבו לנשותיהן שכל זמן שהיו רוצין לישב כך באלמנות חיות להחזיק בכל הנכסים דשמע מינה דנהגו כאנשי יהודה דאם לא כן מה הוצרכו לכתוב כך משום דאיכא למימר דליפות כח בעלמא כתבו כך ועי"ל דלכא הוי מה שכתבו לה כך דלכתמלה מחזיקים אותה בכל הנכסים לשאת ולתת בהם ולא כדן התלמוד דלא ידעין לה אלא כדי מזון ל' יום כל שעה מלי יום ל' יום וגם אין ראיה ממה שכתב פעמים נחתו היתומים לאלמנה הכתובה ופילקוה דשמא מרצונה היה ועוד איכא למימר מה שלא מיחו לפי שהיו סבורות דדינא הכי וכו' עכ"ל יבן:

טור אבן העזר צ"ד

א כדרך שחייבין במזונות האלמנה כך חייבין
ליתן לה מדור לדור בו [א] וכלים להשתמש בהן
ועבדים ושפחות כדרך שהיו לה בחיי בעלה:

טור <מכון שירת דבורה> עמוד מס 241 יג (אה"ע סו - קיח) יעקב בן אשר (בעל הטורים) הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

טור אבן העזר ע"ט

רפואה שאין לה קצבה. אבל אלמנתו אינה מתרפאת מנכסיו אלא ברפואה שאין
לה קצבה שדומה למזונות אבל אם יש לה קצבה דומה לפדיונה ואין חייבין
בה כמו שאין חייבין בפדיונה. ובעל העיטור כתב שגם הבעל אינו חייב
טור <מכון שירת דבורה> עמוד מס 132 יג (אה"ע סו - קיח) יעקב בן אשר (בעל הטורים) הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

טור אבן העזר קי"ב

מפרנסמה שהוא עיטור נכסים: א תנאי א כתובה שיהיו (ב) בנותיה ניזונות
מנכסיו (ג) אחרי מותו (ג) עד שינשאו או עד
שיבגרו (ד) אפילו לא נכתב או אפילו אין לה כתובה ובמקום שאין כותבין (א):
טור <מכון שירת דבורה> עמוד מס 344 יג (אה"ע סו - קיח) יעקב בן אשר (בעל הטורים) הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

טור אבן העזר קי"ג

א(א) מי שמת והניח בת להשיאה משיאים אותה מנכסיו (א) וזה נקרא פרנסת
הבת (ב) ואינו כשאר תנאי הכתובה אלא תקנה שתקנו חכמים לפיכך אם צוה בשעת
מיתה אל יתפרנסו בנותי מנכסי בן שומעין לו (ב*) [א] ואם התנה בשעת נישואין

טור <מכון שירת דבורה> עמוד מס 355 יג (אה"ע סו - קיח) יעקב בן אשר (בעל הטורים) הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועתה ראיתי בקובץ מבית לוי (ניסן תשנ"ה) תשובה מהגר"מ שפרן שליט"א בדין מי שנהרג בתאונת דרכים, והחוק קובע שההורג חייב לתת פיצויים לנהרג, והדמים עוברים עפ"י החוק ליורשי הנהרג כפי חוקי הירושה שבאותה מדינה, וכתב שלכאורה יש לדון בזה אם זכה הנהרג בדמים אלה או לא, והביא מדברי הגמרא (ב"ב דף קכג) גבי מתנות כהונה שמקשה בגמרא דאי לא אתי לידא דאבוהון ראוי הוא, והקשו הראשונים בש"מ שם למה לן טעמא דראוי, הרי לאו ממון דאבוהון הוא, ומהאי טעמא יש מן הראשונים שתיקנו גירסת הספרים, ובשם עליות דר"י תירץ דה"ק שאפילו התנה בעה"ב שיתן המתנות לאביהם, מ"מ הו"ל ראוי, ומשמע מדבריו שכל שיש תנאי לתת לאביהם, אע"פ שעדיין לא זכה בהם, מיקרי ממון האב, אם לא מדין ראוי, ומ"מ כתב שקשה לסמוך על דברי העליות דר"י שלא נכתבו אלא דרך פירוש, וכל שאר הראשונים לא כתבו כן. וחזר הגר"מ ודן מדין דמי הנהרג, דמשמע מדברי הפוסקים בסוגית הגמרא בסנהדרין (דף עט) שלכן פטור מדמי הנהרג משום קלב"מ, ובקצה"ח סימן תי סק"ד כתב בשם הג"א שלצאת ידי שמים חייב, ואם תפס לא מפקינן מיניה, ותליא במחלוקת הפוסקים אי מהני תפיסה בחיוב קלבד"מ, ולפי"ז אם תפסו הבנות דמי הנהרג אין להוציא מידם, ודן שם אם גם עכ"ס פטור מדין קלבד"מ, שמדברי רש"י בע"ז (דף עא) משמע שיש דין פטור בקלבד"מ בעכו"ם, והתוס' שם חולקים, אלא שיש להסתפק אם גם כשלא הרגוהו פטור מתשלומין. מיהו כל זה בדמי הנהרג שהוא כשומת עבד, אבל למעשה מחייבים ומשלמים הרבה יותר משומת עבד, ובזה בודאי אין מקום לחייב, אלא שאם ההורג הוא עכו"ם הרי קי"ל שכל שאתה יכול לחייבו בדיניהם חייב, וא"כ נעשה חיוב אף מן התורה. ועוד כתב לחדש שאף אם ההורג הוא ישראל, שכל נהג המוציא רשיון נהיגה ה"ז כאילו התחייב לשלם עפ"י חוקי המדינה, אע"פ שמדיני ישראל פטור, והביא בשם כמה ראשונים ואחרונים שבממון שקיבל והתחייב עליו אינו נפטור מדין קלבד"מ, ואפילו אם נאמר דפטור, עכ"פ חייב לצי"ש, וגם חיוב זה איתא בדין ירושה. ומעתה שיש חיוב דמים דמיא לדמי הנהרג, שכתב בקצה"ח סימן תה סק"א דאע"פ שאינו בא אלא לאחר מיתה יש בו דין ירושה, אמנם באור שמח פ"ט מה' נזקי ממון הי"א כתב דאף כופר אינו בדיני ירושה, דלא שייך דין ירושה אלא בנכסים שהיו לאב או שהיה ראוי לזכות בהם, כגון נכסי אבי אביו וכדומה, אבל כופר אינו בא אלא לאחר מיתה, ולא שייך שיזכה בו מחיים, ומה שזיכתה תורה כופר ליורשיו אינו אלא גדר זכות למי לתת, אבל לא מתורת ירושה מאביהם הוא, וכתב הגרמ"ש שהאו"ש אינו חולק על הקצה"ח, ובדמי הנהרג שהוא מדין נזיקין מודה הוא שמתורת ירושה זוכים היורשים, שהרי דמי הנהרג הוא שוויו מחיים. והביא מדברי שו"ת מהרי"ט אהע"ז סימן ד שדן בדמי נהרג שחייבו הרוצח לשלם (עי' להלן פרק ג שהבאתי מדבריו שכתב דהו"ל ראוי לענין בע"ח וכתובה), ודן שם בדין חלוקת הדמים בין היורשים, ולפי נימוסיהם פסקו שיש לתת חלק לאחים של מת ולאשת המת, ומסתפק אם נאמר שמכיון שכל חיוב התשלומים הוא עפ"י נימוסיהם, וא"כ יש לתת למי שהם פסקו לתת, או דילמא אין בנימוסיהם אלא לחיוב תשלומים, ובשאר דיני ירושה נילך לפי דין התורה, ונראה מדבריו שאם חלוקת דמי הנהרג לפי נימוסיהם הוא כפי חלוקת שאר נחלת הנהרג לפי דיניהם, אין הולכים אחר נימוסיהם, אבל אם חילקו דמי הנהרג שלא לפי דיניהם בחלוקת נכסי הנהרג, יש לתת גם לאחים ולאשה כפי שפסקו (כנלענ"ד לפרש דברי המהרי"ט, ואולי יש ט"ס בדבריו). ועפ"י"ז מסיק הגרמ"ש שגם הורג ומזיק ישראל חייב לשלם כפי שמחייבים בדיניהם, ויש בדמים אלה מדיני ירושה, אלא שאם לפי דיניהם נותנים חלק מסוים למי שסובלים ונפגעים, וכן מתחשבים כמה היה נותן לבנות, נותנים לפי המקובל גם לבנות, עיי"ש, וקצת צ"ע אם יש לדון בדין תורה מה שנהוג עפ"י חוקי המדינה, בדבר שאינו עולה על הדעת.

(סה) עי' הערה הקודמת בנדון דמי הנהרג שנפסק עפ"י דיניהם, אבל בזמננו בדרך כלל משתלמים פיצויים לנהרג בתאונת דרכים או תאונות עבודה ע"י חברת ביטוח, שהמעביד מבטח את עובדיו, וכן בתאונת דרכים משתלמים הפיצויים ע"י חברת הביטוח של ההורג, שהוא מכח ביטוח צד שלישי, או שהנהרג עצמו מבוטח בחברת ביטוח, ובתשלומי חברת בטוח יש שהם סכום קבוע מראש ויש שמשתלם

לפי קריטריונים מסוימים שעל פיהם נקבע גודל הפיצויים, ונכלל בהם בפירוש פיצוי למשפחת הנהרג עבור אבדן מקור פרנסתם שהיה הנהרג מפרנסם, ואינם בכלל דמי נהרג שנדון בהם מדיני ירושה, וכן כל תשלום נכלל בכתב התביעה עבור מי ועבור מה מגיע התשלום, הרי התשלום שייך למוטב שבגיני הוגשה התביעה (ואם הודגש בתביעה שהיה בעל חוב לאנשים מסוימים, נראה שבע"ח גובה מסכום זה, וכעין נדון המשל"מ שהבאתי בפרק ג), וממילא כיון שהוזכר בתביעה שיש כך וכך בנים ובנות, גם הבנות נוטלות חלק בפיצויים, כפי שנקבע ע"י החברה. ובפיצויים מחברת ביטוח, נראה שיש מקום לכעין סברת הגרמ"ש שהבאתי לעיל, שאף כשההורג ישראל מותר לתבוע מחברת הביטוח ואפילו מחברת ביטוח שהוא בבעלות ישראל, שכן ע"ד כן התחייבו, וע"ד כן הם מקבלים דמי הביטוח, ומטעם זה נראה שמותר לתבוע כל סכום שהוא במסגרת חיובי החברה, אע"פ שמדיני ישראל אין שום צד לחייבם, שהרי ע"ד כן משלמים דמי הביטוח (וכבר הבאתי בדיני קנינים פרק כא שאין דין אסמכתא בחברת ביטוח). אגב, נראה פשוט שאסור לתבוע תביעה שיש בה שקר ולהפריז בסכום הפיצויים, ואפילו מחברת ביטוח של עכו"ם אינני רואה צד היתר לזה, שכן יש בזה משום גזל עכו"ם שאסור לכו"ע, ונראה שאפילו יודע שהחברה לא תשלם את כל סכום התביעה, ומפריז בתביעה בשקר כדי שיגיע לפיצוי הולם לפי הבנתו, נראה שאסור, וכדמשמע גבי מוכס, וכמ"ש בדיני גניבה פרק א. ועוד נראה שאם אינו מתפשר עם חברת הביטוח על גודל הפיצוי, ואי אפשר להוציא מהם כי אם ע"י תביעה בערכאות, מותר לו לתבוע, ואפשר שאף א"צ לקבל היתר מב"ד, שכן ע"ד כן התחייבו, ואע"פ שלגבי ישראל מישאל יש אומרים שאין תנאי מועיל לדון בערכאות (עי' דיני הלואה פרק ו), נראה שבחברה שכל תקנותיה וזכויות המבוטחים מבוססים ע"פ דיניהם, מועיל תנאי כזה, ומ"מ נראה שלכתחלה יציע להם לדון בדיני ישראל, וכשבאים לדון בפני ב"ד יש לדונם עפ"י המקובל בדיניהם, אע"פ שבדיני ישראל אין מקום לתביעה זו, וכשם שדנים בבתי דינים בחוק הגנת הדייר וכיוצא בהם עפ"י חוקי המדינה. ויש עוד סוג ביטוח, והוא שאדם מבטח עצמו בחברת ביטוח, שבמקרה של מיתה יקבלו יורשיו סכום קבוע כפי הקבוע בפוליסת הביטוח, וכזה נראה פשוט שיש בזה דין ירושה, ולענין בע"ח נראה דדמי למלוה ותליא בפלוגתא, אבל לגבי בכור נראה דהוי ראוי, וגרע ממכירי כהונה לאחר שנשחטה הבהמה, שהמתנות כבר בעין והם דבר מסוים, משא"כ בזה שאינו מסוים ומחוסר גוביינא, וכן לגבי ירושת הבעל נראה דהוי ראוי, אלא שיש להסתפק כשהבעל שילם את פרמית הביטוח, אמנם כפי הנהוג המבטח כותב בפוליסת הביטוח מי יקבל את דמי הביטוח, וכזה נראה שרשאי המבטח לכתוב מה שהוא רוצה, ואין בזה משום העברת נחלה, וכן זוכים הנהנים הרשומים בפוליסת הביטוח, אע"פ שאינם יורשים עפ"י דין תורה, שהרי מתחלה הפקיע ממון זה מדין ירושה, וכל שלא זכה בהם בחייו, אינו בכלל העברת נחלה, וע"י משפטן ליעקב סימן יח.

ומענין לענין נראה דה"ה בתכניות חסכון או קופות גמל, בבנקים או בחברות ביטוח, שבדרך כלל כותבים בפתיחת החשבון מי הם הנהנים במקרה של מות, דאע"פ שמסביר נראה שיש בזה משום העברת נחלה, וגם לא נעשה בקנין המועיל בבריא, מ"מ נראה שמכיון שבפתיחת החשבון צוה לתת לפלוני ולא ליורשיו עפ"י ד"ת, יש בזה עכ"פ משום מצוה לקיים דברי המת, והרי בנ"ד הושלש לשם כך, ורשאים המורשים לכך לקבל המעות כצווי המת, ופשוט שאין בזה משום גזל, ואף הרבית שמקבלים, שלכאורה לא שייך בזה הושלש, מ"מ נראה דגם זה חשיב כהושלש, וכמ"ש בפרק ד. ובשו"ת אגרות משה חו"מ סימן יז דן במי שקנה באגדס (אגרות חוב) שהמנהג הוא לכתוב עוד שם, שאם ימות יתנוה לו, ורשם הקונה שם בנו חנוך, ולא הודיע לו על כך, ואף לא אמר לאף אחד, ומת הקונה ונודע לחנוך ששמו רשום בתעודה, וטוען שהכל שלו, ושאר היורשים טוענים שלא עשה כן אלא מחמת שרצו שירשום עוד שם כתב שם בנו חנוך מבלי שום כונה לתתם לו, והאמין שלא יקחם לעצמו, ויש אומדנות לדברי היורשים, ודן שם בארוכה בדין שטרות שיוצאין על שמו אם נעשה מוחזק בכך, ועוד הרי בבנק לא יתנו רק לו, והאריך בסוגית הגמרא ב"ב דף נב, ובשו"ע סימן סב סעיף א גבי אחד מהאחים שהיו

פתחי

פרק א

חושן

לה

שטרות יוצאים על שמו, שעליו להביא ראיה, ומשמע שאינו נעשה מוחזק בכך, דהא במטלטלין כתבו הסמ"ע והש"ך שם שעל היתומים להביא ראיה (לכאורה אפשר לדחות דשאני התם שטוען שנפלו לו מבית אמו או מצא מציאה, משא"כ בנ"ד הרי כולם יודעים שהאב צוה לכתוב על שמו, ועי' להלן), וע"כ העלה האג"מ שאינו נעשה מוחזק בכך, וממילא אינו יכול להוציא מחזקת כל היורשים. עוד דן האג"מ שבגדרון ידיה אף אם היה מתכוין לתת לחנוך, מ"מ אין כאן קנין, ואף לא הודיעו על כך, ואילו רצה היה מוציא המעות בחייו, ולא היה לא מתנת בריא ולא מתנת שכ"מ ואינו אלא מתנה לאחר מיתה, ואע"ג דבסימן סו סוף סעיף א כתב הרמ"א שאם כתב השטר ע"ש הלוקח א"צ כתיבה ומסירה, שאני התם שכבר ניתנה לו מתחלה, משא"כ בנ"ד שלא ניתן לו כלום בחייו, וצריך קנין ואין כאן קנין, (וכפי שכתבתי נראה שיש כאן עכ"פ מדין מצוה לקיים דברי המת, ואפשר שלכן לא דן האג"מ מכך, מפני שיש כאן אומדנא שלא עשה כן בדרך ציווי). עוד כתב האג"מ להוכיח מהא דסימן סו סעיף ה בראובן שנתן מעות לשמעון להתעסק ונתן לו רשות להעלות השטרות על שמו, ואח"כ נתנם לו במתנה, שצריך כתיבה ומסירה, ומשמע דכל שהמעות הם של ראובן צריך קנין, וה"נ בגדרון דידן כיון שהמעות של אב אינו מועיל בכתיבה על שמו בלי קנין (גם בזה אפשר לדרן דשאני התם שמתחלה לא נתן לו אלא להתעסק, משא"כ בנ"ד שבשעת קנין כבר רשם על שמו), ומ"מ מסיים האג"מ לפשר ביניהם (וכפי שהבאתי לעיל סעיף ד לרעת כמה פוסקים יכול לתבוע פיצוי על החתימה בבנק). ונראה שלא דן האג"מ אלא משום שהאומדנות מוכיחות שלא נתכוין לשם מתנה, אבל כשנתכוין בפירוש שלאחר מותו יתנו לפלוני או לאחר מהיורשים, נראה מדברי האג"מ דאפשר דהוי כקנין, ואף עדיף ממצוה לקיים דברי המת, ועי' פרק ד. שוב ראיתי בקובץ משיב כהלכה (מכון להוראה, מונסי, גליון ח עמוד מז) שדן בהלכה זו, והעלה שאם נתכוין לתת לאותו פלוני או לאשתו, זכו במעות מדין עבד כנעני, ואם נתכוין בפירוש שלא לשם מתנה לא זכו, ובמקום ספק זה שרשום על שמו נקרא מוחזק, ואף שראוי לפשר, הרעת נוטה לטובת האשה, עיי"ש, ובסוף הקובץ יש נוסח הודאה שנתכוין להקנות לה, אלא שתחלה כתב בתנאו אם לא אחזור בי, ואח"כ כתוב שמתחייב בחיוב גמור בסכום הנ"ל ושם לא מוזכר התנאי שיכול לחזור, וצ"ע.

ובשו"ת חשב האפוד ח"ג סימן נ דן ג"כ בדמי ביטוח חיים שמשלמים רק לאחר מיתה, אם יש בזה דין ירושה, ואם יכול להקנות אותם רק לבנות, וכתב שמסברא הפשוטה נראה שאין ע"ז דין ירושה, שכל התשלום מכוסס על מה שמשלם המוריש בחייו, בתנאי שלאחר מיתה יתנו התשלום למי שמצווה, וא"צ קנין שכך תקנות החברה, ואפשר שדין המבוטח עם חברת הביטוח כדין לווה ומלוה, שהמבוטח מלוה לחברה מעות שתשלם לאחר זמן פלוני, והחיוב נעשה בשעה שמשלם לחברה, וכשם שאם אמר המלוה ללוה בשעת הלואה שמלוה לו ע"מ שיחזיר ההלואה לפלוני, הרי מתחייב מיד לאותו פלוני אף בלא קנין, והחיוב הוא מדין עבד כנעני (לכאורה א"צ לדין עבד כנעני, אלא כמי שנותן לחבירו שיוכה עבור פלוני, אלא שאפשר שכל שאמר לו זכה אינו קנין, או איירי בעכו"ם שאינו בר זכיה, והעירני חכם אחד מדברי הנה"מ סימן ס"ק יט שבהלואה אינו יכול להתנות עם הלווה שיתן המעות לאחר לשם מתנה, ולכאורה לדבריו אף מדין עבד כנעני אינו זוכה, וצ"ע), אלא שמ"מ שאני בנ"ד שהמבוטח יכול לשנות דעתו כל זמן שהוא בחיים וא"כ אין זה קנין גמור שאינו יכול לחזור בו, וכתב שגם במלוה ולווה כה"ג מסתבר שהמלוה יכול לשנות דעתו, ומ"מ כל שלא שינה דעתו ה"ו תנאי הראשון והוי קנין גמור (אפשר כונתו דהוי כקנין על תנאי שאם לא אחזור בי), ואם נאמר שדמי הביטוח אינם הלואה (מסברא נראה כן, שבהרבה מקרים דמי הביטוח שהחברה משלמת הם יותר ממה ששילם המבוטח) אלא פקדון, ה"ו פשוט שיש בזה משום מצוה לקיים דברי המת והוי כהושלש, עיי"ש, והוא כעין מ"ש לעיל, ועי' עוד בפרק ד בדיני צוואה. אלא שלפי"ז התינה אם בתחלת הביטוח או בתחלת ההפקדה צוה לתת לפלוני, וגם התשלומים שמשלם כל פעם ע"ד כן נעשים, אבל אם בתחלה צוה לתת לפלוני, ובא אח"כ ושינה שמות הנהנים, שוב לא שייך דין מלקד"ה, שהרי לא הושלש לשם כך, ובכה"ג לא

בירור היורשים

לה. אין היורשים נוטלים הירושה עד שיתברר שמת המוריש, ואם לא היה המוריש כאן, צריכים להביא ראיה שמת. אבל עפ"י שמועה לבד אין מורידים היורשים לנכסים (סו). ואפילו באופן שאשתו מותרת להנשא, ואף לגבות כתובתה, מ"מ אינו מועיל לענין ירושה (סז).

לו. האשה שאמרה מת בעלי ונתייבמה, היבם נוטל נחלת אחיו (סח).

לז. בדברים המוכיחים שחזקתו מת, אע"פ שאין משיאין אשתו על פיהם היורשים נוטלים נחלתו (סט).

חשיב כהושלש לענין מלקד"ה, כמ"ש בפרק ד, וע"כ נראה שבאמת יש לחוש לכך, ולא לשנות שמות הנהנים לאחר ההפקדה, וצ"ע. ועכ"פ לענין מה שנשאל בחשב האפוד אם יכול להקנות הביטוח לבנות, פשיטא ליה שאין בזה משום העברת נחלה, כיון שאין בזה דין ירושה. ובשו"ת נצח ישראל סימן לא דן אם יכולים שאר היורשים לטעון שלא רשם שמו של האחד כי אם מפני שהוא זריו ומוכשר, אבל לא נתכוין לתת לו, והעלה שכל שאין להם הוכחה לכך אין טענתם טענה, ומ"מ סיים שלפנים משוה"ד יתפשר עם שאר יורשים, עיי"ש. ועי' שו"ת אחיעזר ח"ג סימן לד שדן אם דמי ביטוח חיים נחשב לדשלב"ל, והביא סברת הגר"א ווסרמן דהוי כחוב מחיים אלא שזמן פרעון הוא לאחר מיתה, ובאחיעזר שם נראה דלא פסיקא ליה בסברא זו, וכתב גם דאפשר שישנו בכלל ירושה, ואפילו בכופר, עיי"ש, והבאתי דבריו בפרק ד בדיני מלקד"ה.

(סו) שו"ע סימן רפד סעיף ב, ומדנקט יביאו ראיה, משמע שאפילו עפ"י עד אחד אין מורידין לנכסיו. וכן נראה כונת הש"ך סק"ב בדברי הרמ"א שם שהוכיח כן מהא דכתובות דף קו ע"א (אלא שהרמ"א ציין לריב"ש סימן מו והתם איירי בע"א המעיד על קורבתו, ועי' להלן), וצ"ע דא"כ אמאי לא חשיב ע"א בהדי הנך הוכחות שמשיאים אשתו כמ"ש להלן. ובחידושי רעק"א כתב בשם התשב"ץ דעפ"י ע"א מורידין, וסיים שלהלכה משמע מכל הפוסקים שבכל ענין אין מורידים לנחלה עפ"י ע"א, עיי"ש. ומבואר בשו"ע סימן רפה סעיף א שביצא לדעת, אפילו ירדו היורשים לנכסים מוציאין אותם מידם, ואפילו שמעו שמת, אבל בשבוי ששמעו בו שמת, אין מוציאין אותם, ועי' פרק ה בדין נכסים שלא נודע מקום בעליהן. (סז) שו"ע שם, כגון עכו"ם מסיח לפי תומו. וכן האשה שאמרה מת בעלי, וכתב הסמ"ע הטעם דגבי נישואי אשתו הקלו מפני חומר שהחמרת עליהם בסופן, אבל לא להוצאת ממון, ואע"פ שלכאורה אין כאן הוצאת ממון ממוחזק, שהרי אין מי שמחזיק בנכסים, נראה שהנכסים ברשות ב"ד בחזקת המוריש, ובמקומו עומדים, ועפ"י נראה שדין נכסים אלה כדין נכסי שבוי שהב"ד מטפלים בהם, ומעמידים להם אפוטרופוס, כמו שיתבאר בפרק ה, ועי' כנה"ג. וכתב בכנה"ג שמ"מ יורדים לנכסיו כדי להגבות לבעל חובו. ובדין גביית כתובה כששמעו שמת וכיצא בזה עי' פרק ז.

(סח) שו"ע סימן רפד סעיף ג, שנאמר יקום על שם אחיו המת והרי קם, ומשמע שגזיה"כ הוא, ורק חלקו כיבם נוטל, ולא חלקו כאח וגם שאר האחים אינם נוטלים חלקם, ולא מצאתי, ועי' פרק יג. (סט) שו"ע שם סעיף ד, כגון שבאו עדים שטבע במים שאין להם סוף, או שנפל לגוב אריות, או שראוהו צלוב והעוף אוכל בו, או שנדקר או נהרג והכירו פניו בסימנים שכגופו אבל לא בפניו, שבכל אלו אין משיאין את אשתו, מ"מ מורידין היורשים לנחלה, שלא החמירו אלא באיסור כרת אבל לענין ממון מועיל עדותן, וכתב הסמ"ע שבזה לא אמרינן מתוך חומר החמרת עליה בסופה וכו', שמפני שסומכת על עדות זו, ועי' בט"ז. בשו"ע כתב גבי מים שאין להם סוף שאבד זכרו, ובסוף סיים ואבד זכרו ואח"כ נשמע שמת, והביא הסמ"ע מדברי הכ"מ בפ"ו מה' נחלות שתמה למה לא הזכיר גם במים שאין להם סוף דשמעו שמת, ותיירץ הסמ"ע שבסוף דבריו נקט לרבותא שאע"פ שלא שמעו אלא לאחר שהעידו, והו"א